

EI PELKKÄÄ NAPPIKAUPPAA

Maija Mäkikalli

Sarvis. Muovia vuodesta 1921. Toimittanut Ritva Palo-oja. Emil Aaltosen Säätiön Teollisen kulttuurin tutkimusrahasto, Tampere 2004. 143 s. ISBN: 952-99351-0-2.

Muovin historia on ollut niin kansainvälisesti kuin viime aikoina Suomessakin innokkaan tutkimuksen sekä näyttely- ja julkaisutoiminnan kohde. Epäilemättä 1990-luvun mittaan nousussa olleella ns. materiaalsen tai aineellisen kulttuurin tutkimuksella on osuutensa myös muovin historian tallentamisen ja tutkimuksen suosiossa, siinä missä suuren yleisön kiinnostumisen kannalta tärkeillä, muovin kulta-aikoihin kohdistuneilla nostalgisoivilla retrotyyleilläkin. *Sarvis. Muovia vuodesta 1921* on näyttelyjulkaisu, tänä vuonna Tampereen Pyynikinlinnaan perustetun, vuorineuvos Emil Aaltosen elämäntyölle omistetun museon esikoinnäyttelyyn liittyvä kirja. Saatesanoissa kirjaa luonnehditaan ”monipuoli[seksi] katsau[kseksi] Sarvis Oy: n ja sen muovituotteiden vaiheisiin, mutta samalla teos on ainutlaatuinen selvitys muovin historiasta ja merkityksestä koko Suomessa” (s. 4).

Ensimmäisenä tähän kirjaan tarttuu ja sitä tarkastelee nimenomaan esineenä. Suorakaiteen muotoinen kirja, vaalea ja visuaalisesti jännittävä, pelkistetty kansiaihe (joka osoittautuu likapyykkikori Pepitan yksityiskohdaksi), vahva paperi sekä mittava ja näyttävä tuotteita esittelevä kuvaosio antavat vaikutelman ns. taidekirjasta. Materiaalisena esineenä kirja esittääkin vahvaa vastaväitettä usein historiansa aikana muovista esitetuille ajatuksille ”epäaitona” materiaalina, josta suolletaan halpaa krääsää.

Kirja sisältää kelpo tavaraa ja tuskinpa on ostoksena erityisen edullinenkaan. Kannen musta ja sävykkään valkoinen väritys ovat myös kiinnostusta herättävä valinta kirjalle, jossa kerrotaan ennen muuta väriensä kautta visuaalisen muovin ja muovituotteiden historiasta. ”Valkoisena valkoisella” hohtava likapyykkikori on siirretty arkisesta käyttöyhteydestään kerta kaikkiaan toisenlaiseen kontekstiin – ei voi olla ajattelemta 1900-luvun visuaalista perintöä, Kasimir Malevitšin abstraktia kuvataidetta tai valkoisen, modernistisen arkkitehtuurin vahvaa kaanoniam. Tässä teoksessa ei siis ainoastaan dokumentoida ja kerrota, vaan ilmeisesti halutaan myös herättää uusia ajatuksia ja arvostusta kyseessä olevaan materiaaliin, sen teolliseen historiaan ja tässä yhteydessä myös Suomen johtavan muovialan yrityksen Sarvis Oy:n ja sen edelleen olemassa olevan tuotemerkin Sarviksen historiaan.

Kirja koostuu kolmesta osasta: FM Kristiina Koivuniemen Sarvis Oy:n historiaa luotaavasta pitkästä, n. 60-sivuisesta artikkelista sekä Sarviksen muotoilijana ja tuotepäällikkönä toimineen Tauno Tarnan lyhyemmistä muistelmista. Kolmannen osan muodostaa kuvaliite, jossa monet teksteissä esiintyneet tuotteet tarjoutuvat tarkemmalle katselulle.

Koivuniemi käsittelee omassa osuudessaan Sarviksen vaiheita yrityksen perustamisesta 1921 eteenpäin. Historiansa aikana muovia on tosiaankin ”keinotekoisena” ja ”epäaitona” materiaalina kritisoitu siinä määrin, että kun Sarviksen varhaisvaiheisiin lähdetään tutustumaan Emil Aaltosen maatilan laitumella rauhallisena märehäivää lypsykarjaa katsellen, sympaattisempaa alkua ei voisi odottaa. Tieto yrityksen alkuna olleen puolisynteettisen kaseiinimuovin raaka-ainelähteen lempeästä hahmosta liudentaa tehokkaasti lukijan mielestä ”epäluonnollisen” materiaalin mielikuvia. Ensimmäisen tunnustuksen tuotekehityksestään Sarvis sai vuoden 1922 Suomen yleisessä maatalous-

näyttelyssä ”teknillisistä maitotuotteistaan”, napeista ja kammoista.

Koivuniemen käsittelyssä tutuksi tulevat niin nappivalmistuksen kulta-aika 1920- ja 1930-luvuilla kuin toisen maailmansodan jälkeinen muovien ”vallankumous” uusien muovilajeineen ja massatuotantoon soveltuvine valmistustekniikkoineen sekä alati monipuolistuvine tuotevalikoimineen. Sarviksen menestyksen salaisuutena oli yhtäältä reagoitiherkkä ja innovatiivinen tuotekehitystyö, jolla vastattiin nopeastikin syntyviin uusiin tarpeisiin. Esimerkiksi kodinkoneiden yleistymisen 1950-luvulla loi jääkaapin ja pakastimen säilytysrasioille kysyntää, johon Sarvis viipyvästi vastasi. Toisaalta menestyksen kannalta tärkeää oli huolellinen ja pitkäkestoinen kestotuoteryhmien suunnittelu. Nämä tuotteet, kuten 1960-luvulla varastointi- ja kuljetusjärjestelmien pinoutuvat laatikot, voitiin valmistaa pitkinä sarjoina, ja niiden markkinat olivat laajat Suomessa ja ulkomailla.

Käsittelyssä edetään yrityksen yleisten kehityslinjojen kuvauksesta toiminnan tarkasteluun työntekijöiden, valmistusmenetelmien, tuotteiden, sekä markkinoinnin, valituksen ja tuotekehityksen näkökulmista. Lopuksi keskitytään vielä yhteen keskeiseen tuoteryhmään eli nappeihin, ja erääseen tärkeään muovin ominaisuuteen, värillisyyteen. Rakenne viittaa ajatukseen, että kyseessä on myös katselukirja, jota luetaan pala palalta. Mutta näitä eri alueita yhteen vetänyt, kronologisesti edennyt käsittely olisi luultavasti palvellut paremmin Sarviksen valmistamien monenlaisten tuotteiden – ja niiden menestymisen – ymmärtämistä tietyn ajan ja niin teknisten kuin kysyntäänkin liittyvien olosuhteiden synnyttämänä. Esimerkiksi pariinkin otteeseen kerrotaan nappien tuotannon romahtaneen 1930-luvun lopulla muodin muuttumisen johdosta, mutta vasta kolmannella kerralla kerrotaan, minkälaisesta muutoksesta tarkemmin oli kyse. Vaikka Koivuniemen tekstin Sarvis-keskeisyyden voikin tässä yhteydessä hyväksyä, olisi ollut mukavaa lukea yrityksestä myös hieman tukevamman ajallisen ja kulttuurisen kontekstin kera. Tutkimuskirjallisuutta hyödyntämällä Sarvista olisi voinut paikantaa niin muovituotannon kansainväliseen kuin suomalaisen muotoilunkin kenttään. Ja vaikka Koivuniemi toteaaakin kirjoituksensa lopussa muoviin suunnatun kosolti negatiivisiakin ajatuksia, jää 1960-luvulta lähtien nousseen ympäristötietoisuuden myötä muovin tärkeäksi ”vastustajaksi” noussut muovijätteen ympäristökuormitus vaille mainintaa.

Muoveista kirjoittaminenhan on myös erittäin haasteellista. Vaikeasti maallikolle aukeava erilaisten muovilaatujen kryptinen maailma onnistutaan tässä kirjassa välittämään suhteellisen ymmärrettävänä. Virke ”Polystyreenin kopolymeeri, SAN, styreeniakryylitriili sai kauppanimekseen cristalen.” (s. 36) on onneksi vain varoittava poikkeus kirjan kerronnassa! Kemiallisten termien esittelyssä kirjan taitto on otettu

SARVIS

Muovia vuodesta 1921

avuksi, harmaalle pohjalle sijoitetut eri muovilajien tekniset tiedot asettuvat sopivasti kerronnan lomaan. Kuvat ovat hyvälaatuisia, ja niitä on mukava katsella erikseen kirjaa selailten. Mutta tekstin ja kuvien välistä yhteyttä olisi voinut kuitenkin paikoitellen tiivistää. Kun lukijalle kerrotaan Piknik-retkeilypakista, joka muuntui salaattikulhosta tiskiastiaksi, herää tarve saada nähdä minkä näköisestä esineestä oikein oli kyse. Sisukkaan selaamisen tuloksena esine löytyi mainoskuvasta Muoviviesti-lehden kansikuvien joukosta (s. 32).

Sarviksen tuotteiden suunnittelusta ja laajemminkin suomalaisen muotoilun historiasta kiinnostunut saa paljon uutta tietoa ja ajattelun aineita Tauno Tarnan lyhyestä, n. 10-sivuisesta *Muistelmia muotoilusta* -esseestä. Edeltävästä Koivuniemen tekstistä selviää, että Sarvis oli muotoilu- tai suunnittelupainotteinen yritys napeista lähtien, vaikka ensimmäinen muotoilija tehtaalle palkattiinkin vasta 1967. Ennen Tarnaa yrityksen tuotteita suunnittelivat mm. teknillinen johtaja Olavi Arvas sekä teknikko Leo Aho. Vuosikymmenten mittaan lukuisat suunnittelijat, olipa heidän taustansa insinööri- tai muotoilukoulutuksessa, tekivät yhteistyötä Sarviksen kanssa, mutta oikeastaan vasta Kaj Franckin, kuuluisan nimimuotoilijan palkkaaminen ”kulutustuotteiden vahvistamiseksi”, ja Franckin Pitopöytä-malliston (1978) harkittuakin harkitumpi kansainvälinen lanseeraaminen Tukholman ja New Yorkin lehdistötilaisuuksineen (”Harkituilla tuotekuvilla korostettiin sarjan poikkeavuutta muusta muovituotannosta.” s. 75) nosti Sarviksen profiilia muotoiluyrityksenä. Vaikka kuluttajat eivät olekaan tienneet kuivauskaappiensä sisältämien jokapäiväisten mukien, läviköiden tai pakkausrasioiden suunnittelijoiden nimiä, Tauno Tarnalle vuonna 1980 myönnetty Valtion Taideteollisuuspalkinto kertoo yrityksessä tehdyn muotoilutyön huomaamisesta ammattiväen keskuudessa.

Sarvis. Muovia vuodesta 1921 -kirjan tekijät, toimittaja Ritva Palo-oja, kirjoittajat Kristiina Koivuniemi ja Tauno Tarna, graafisen asun suunnitellut Hannele Grönlund sekä valokuvaajat Onerva Utriainen ja Reetta Lepistö ansaitsevat kiitokset teoksesta, jonka pohjalta on hyvä jatkaa suomalaisen muoviteollisuuden ja niin muovituotteiden muotoilun kuin niiden käytönkin historian tutkimusta.

Palaan vielä lopuksi muovin kohdalla niin rikkaaseen luonnollisuuden ja luonnottomuuden teemaan. Esimerkiksi amerikkalaiskirjailija Norman Mailer on syyttänyt muovia, epäluonnollista ja vauvaiästä lähtien kaikkialta ihmisen lähelle tunkevaa materiaalia amerikkalaisyhteiskunnan pahoinvoinnista. Sarviksessa Kaj Franck puolestaan halusi lisätä Pitopöytä-astiamallistonsa myös aterimet. Japanissa hän oli oppinut, että suuhun ei tullut laittaa metallia, vaan ”hyväksytyjä luonnonmateriaaleja” puuta, norsunluuta tai posliinia. Franck ajatteli muovissa olevan samankaltaista lämpöä. Innostuin tiedosta henkilökohtaisen kokemuksen kautta: jo vuosia olen kaivanut keittiölipaston (muovisesta) aterinlaatikosta sattumoisin juuri yksittäisen Pitopöytä-lusikan jääkaappikylmän jugurtin kauhomiseen. Se nimittäin tuntuu mukavalta ja saa kylmän syötävän maistumaan paremmalta.

FM Maija Mäkikalli on materiaaliseen kulttuuriin erikoistunut kulttuurihistorian tutkija ja opettaja Turun yliopistossa.